

Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

University Form of Risk Behaviors Scale: Validity and Reliability Studies

Dilek GENÇTANIRIM*

Öz

Bu çalışmada, genç yetişkinlik döneminde olan üniversite öğrencilerinin yaşamlarını biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan tehlikeye atan riskli davranışların ölçülmesini sağlayacak bir ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda, antisosyal davranışlar, sigara kullanımı, alkol kullanımı, madde kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ile okul terki olmak üzere yedi boyuttan oluşan 60 maddelik beşli likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin maddelerinin hazırlanmasında lise öğrencileri için geliştirilmiş olan “Riskli Davranışlar Ölçeği” nin maddeleri ile ilgili alan yazın esas alınmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde, 2011-2012 yılında Ahi Evran Üniversitesi’ne devam eden üç farklı çalışma grubu ile çalışılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında uzman kanısı alınmış; açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda açıklanan toplam varyansın %52 olduğu belirlenmiştir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ise ölçekte yer alan maddelerin faktör yüklerinin .37 ile .91 arasında değiştiği ve ölçeğe ait modelin iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirliliği(Cronbach alfa) .64 ile .92 arasında, test tekrar-test güvenirliliği ise .74 ile .98 arasında bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Riskli davranışlar, üniversite öğrencileri, ölçek geliştirme, geçerlik, güvenirlik.

Abstract

In this study, in order to measure the risk behaviors which endangers the life of university students biologically, psychologically and socially, it is aimed to develop a likert type scale. The scale consists of 60 items and seven dimensions such as; antisocial behaviors, smoking, alcohol use, substance use, suicide tendency, eating habits and school dropout. The writing process of the items of the scale was based on the items of “The Risk Behaviors Scale”, which is developed for high school students and the views in the literature. The samples of the study were studied with three different student groups from Ahi Evran University in the 2011-2012 education year. According to exploratory factor analysis, the total variance was determined as 52 %. Also according to confirmatory factor analysis factor loads of items are between .37 and .91 and goodness of fit statistics of the model are acceptable. Internal consistency and test-retest were used during the studies on the reliability of the scale. Internal consistency was found between .64 and .92 and test-retest reliability was found between .74 and .98.

Key Words: Key risk behaviors, university students, scale development, validity, reliability.

GİRİŞ

İnsan gelişiminde bebeklik, çocukluk, ergenlik ya da yaşlılık dönemi ile karşılaştırıldığında en az bilgi birikiminin ilk genç yetişkinlik dönemine ilişkin olduğu ortaya çıkmaktadır. Genç yetişkinler, yaşam tercihlerine yansıyan ve kritik olan kariyer tercihi, evliliğe yönelik olan uzun süreli ilişkiler, evlilik, çocuk sahibi olma, çocuklarını

* Yrd. Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir, Türkiye, e-posta dgenctanirim@ahievran.edu.tr

yetiştirme gibi birçok tercihle yüzleşmektedirler. Bu konularda yaptıkları tercihler de sıklıkla yaşamlarında önemli değişimlere yol açmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Çoğunlukla üniversite eğitiminin alındığı genç yetişkinlik dönemi, ergenlikten yetişkinliğe geçişin yaşandığı 18-25 yaşları arasına denk gelen dönemi kapsamaktadır. Bu dönem “yetişkinliğe geçiş” olarak ifade edilmektedir (Arnett, 2006; 2007; aktaran, Santrock, 2011, s. 416). Bu döneme ilişkin yaşanan güçlüklerin temeli ergenlik dönemine bağlanabilir. Ergenlikte yaşanan problemlerin kaynağı çoğunlukla bu dönemdeki biyolojik ve kimyasal değişimler olmakla birlikte, genç yetişkinlik döneminde yaşanan güçlüklerin asıl kaynağı sosyal ve kişisel değişimlerdir. Bu dönemde özellikle gençlerin mesleki ve sosyal gelişimleri buna bağlı olarak da kimlik gelişimleri önem kazanmaktadır. Dryfoos (1990) birçok psikoloğun yetişkinlik için aşağıdaki sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiği konusunda fikir birliğine sahip olduklarını belirtmektedir:

- Kendi- tanımını (self-definition) arama,
- Kişisel değerlerini oluşturma
- Problem çözme, karar verme gibi yetişkin rollerini kazanma,
- Ebeveynler, arkadaşlar ve diğerleri ile sosyal etkileşim için gerekli olan becerileri kazanma,
- Ebeveynlerden duygusal bağımsızlığını kazanma vb.

Bu gelişimsel görevlerin başarılmasında yaşanan gerilim de genç yetişkinlerin yaşamında bir stres kaynağı oluşturabilmekte ve onların riskli davranışlara yönelmesine neden olabilmektedir. Kişisel, sosyal veya gelişimsel olarak istenmeyen sonuçlara neden olan ve bireyin yaşamını birçok alanda tehlikeye atan davranışlar olarak tanımlanan (Jessor, 1998) riskli davranışlar bireyin içinde bulunduğu gelişimi dönemini sağlıklı bir şekilde geçirmesini engellemesinin yanı sıra sonraki dönemlerde de yaşamında önemli sorunlara neden olabilmektedir. Örneğin, Lindberg, Boggess ve Williams (2000) riskli davranışların ergenlerin sorumlu birer yetişkin olmalarını engellediğini belirtmektedirler. Bununla birlikte diğer tüm davranışlar gibi riskli davranışlar da bireyin yaşamında bir ihtiyacı karşılamaya yöneliktir ve belli bir işleve sahiptir. Dolayısıyla riskli davranışların anlaşılması ve bunların altında yatan faktörlerin ortaya çıkarılması önemli görülmektedir.

Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) 2014 yılı verilerine göre ülkemizde 5.531.226 üniversite öğrencisi bulunmaktadır. Mesleki yaşama hazırlık sürecinde bulunan üniversite öğrencilerinin pek çok güçlükle bir arada mücadele ettikleri bilinmekte ve bu mücadele karşısında zorlanmaları sonucunda riskli davranışlara yönelimleri artabilmektedir. Türkiye’de üniversite öğrencilerinin riskli davranışları konusunda yapılan çalışmalarda ölçümlerin anketler aracılığıyla yapıldığı dikkat çekmektedir. Çamur, Üner, Çilingiroğlu, ve Özcebe (2007) tarafından yapılan araştırmada üniversite öğrencilerinin sigara, alkol, bağımlılık yapıcı madde kullanımı, cinsel yaşam, kişisel güvenlik ve şiddete ilişkin riskli davranışlarının belirlenmesi amacıyla “ (Gençlik Riskli Davranışlar Tarama Sistemi (Youth Risk Behaviour Surveillance System))” formundan yararlanarak hazırladıkları anket formunu kullanmışlardır. Bu çalışmaya benzer olarak yapılan ve üniversite birinci sınıf öğrencilerinin sağlık alanındaki riskli davranışlarının belirlenmesinin hedeflendiği bir diğer araştırmada da bir anket kullanılarak veriler toplanmıştır (Şimşek, Koruk, Altındağ, 2007). Tanrikulu, Çarman, Palancı, Çetin ve Karaca (2007) ise üniversite öğrencilerinde sigara içme, alkol kullanma ve uyuşturucu madde deneme sıklığı ve etkili risk faktörlerini belirlemeye yönelik yaptıkları çalışmalarına ait bulguları geliştirdikleri bir anket aracılığıyla elde etmişlerdir. Son dönemde bu alanlardaki riskli davranışlarla ilgili üniversite öğrencilerinin örneklem alındığı diğer çalışmalarda veri toplama aracı olarak benzer nitelikteki anketlerin kullandığı göze çarpmaktadır (Dabak, Sünter, Canbaz, Pekşen, 2010;

Evren, Tokuç, Ekuklu, 2011; Özcebe, Doğan, İnal, Haznedaroğlu, Bertan, 2013). Yapılan bu çalışmalarda ele alınan önemli risk alanlarının başında bilinçli olarak başkalarına ve eşyalara zarar verme olarak tanımlanan (Jessor, 1991) anti sosyal davranışlar gelmektedir. Bunu ise sigara, alkol ve madde kullanımı izlemektedir. Bunun yanı sıra sağlıksız beslenme alışkanlıkları bir risk alanı olarak gençlerin sağlıklarını ve yaşamlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca bireyde var olan intihar riskini ifade eden (Gençtanırım, 2004) intihar eğilimi de önemli bir risk alanı olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte üniversite öğrencileri için önemli bir risk alanının da bir öğrencinin mezun olmadan ya da devam ettiği programı tamamlamadan okuldan ayrılması olarak tanımlanan (McWhirter, McWhirter, McWhirter ve McWhirter, 2004) okul terki olduğu düşünülmektedir.

Alanda yapılan çalışmaların riskli davranışların yaygınlıklarının belirlenmesinin ötesinde bu davranışların daha derinlemesine araştırılabilmesi ve anlaşılabilmesi adına sürekli puan veren ölçeklere ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda farklı risk alanlarını bir arada elen alan üniversite öğrencilerine yönelik olarak geliştirilen likert tipi bir ölçeğin alana katkı getireceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada riskli davranışların açıklanmasında yaygın kabul gören ve psikososyal bir bakış açısı sunan Problem Davranış Kuramı (Jessor ve Jessor, 1977)'ı temel alınarak antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, madde kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terki riski olmak üzere yedi boyuttan oluşan likert tipi bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Madde Yazımı

Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu (RDÖUF)'un madde havuzunun hazırlanmasında Gençtanırım-Kuru (2010) tarafından lise öğrencilere yönelik geliştirilmiş olan Riskli Davranışlar Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Anti-sosyal davranışlar, sigara kullanımı, alkol kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terki olmak üzere altı boyuttan oluşan ve Problem Davranış Kuramı (Jessor ve Jessor, 1977) temel alınarak geliştirilen RDÖ'nün maddeleri tekrar düzenlenmiş ve "madde kullanımı" boyutuna yönelik olarak yeni maddeler eklenerek, üniversite öğrencilerinin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak yeni bir ölçek formu hazırlanmıştır. 105 maddeden oluşan bu form, psikolojik danışma ve rehberlik alanından en az doktora yeterlik derecesine sahip dört ve ölçme ve değerlendirme alanından doktora derecesine sahip iki uzmanın kanısına sunulmuştur. Uzmanlardan maddeleri "uygun", "düzeltilmeli" ve "uygun değil" şekilde değerlendirmeleri istenmiştir. Uzmanların %90'ı tarafından uygun bulunan maddeler (Büyüköztürk, 2010) ölçek formuna aynen alınmış, düzeltilmesi önerilen maddelerde gerekli değişiklikler yapılmış ve çıkarılması önerilen maddeler ölçek formundan çıkarılmıştır. Bu bağlamda ölçek formunda yer alan, uzmanlarca uygun bulunmayan ya da aralarında binişiklik olduğu için çıkarılması önerilen 31 madde ölçekten çıkarılmıştır.

Deneme Uygulaması

Kapsam geçerliliğine yönelik olarak uzman kanısına başvurulduktan sonra, 71 maddeden oluşan ölçek formu hazırlanmış ve maddelerin anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla 60 kişiden oluşan bir sınıfa uygulanmış, bu uygulamayla ölçek maddelerinin hedef kitle açısından anlaşılabilirliği test edilmiştir. Bu uygulamada maddelerin anlaşılabilirliği ya da yanıtlanması açısından bir sorunla karşılaşılmadığından 71 maddelik uygulama formu ile ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır.

İşlem Yolu

71 maddelik bu form araştırmacı tarafından araştırmanın amacı hakkında bilgi verilerek öğrencilerin gönüllü katılımı sağlandıktan sonra 311 lisans öğrencisine uygulanmıştır. Elde edilen bu veriler bilgisayar ortamına aktarılarak ölçeğin açımlayıcı faktör analizi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Analizler SPSS 21 yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda 60 maddeye inen ölçek formu kullanılarak 306 kişilik bir örneklem grubunda ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi Lisrel 8.08 programı kullanılarak yapılmış, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinin yapıldığı her iki grupta da ölçeğin iç tutarlılık (Cronbach alfa) güvenilirliği test edilmiş ve 35 kişilik bir grupta üç hafta ara ile yapılan bir uygulama ile de ölçeğin test tekrar-test güvenilirliği belirlenmiştir.

Çalışma Grupları

Çalışma Grubu 1: Araştırmanın bu grubunu amaçlı örnekleme yoluyla seçilen 2011-2012 öğretim yılında Ahi Evran Üniversitesi'nde farklı bölümlere (Psikolojik Danışma ve rehberlik, Sınıf Öğretmenliği, İktisat devam eden 311 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 154'ü erkek (%38,5), 243'ü kız'dır (%60,8) ve öğrencilerden üçü cinsiyetini belirtmemiştir. Bu çalışma grubuna 71 maddelik form uygulanmış ve açımlayıcı faktör analizinde kullanılan veriler elde edilmiştir. Uygulama öncesinde hazırlanan ölçek formunda 71 madde yer aldığından faktör analizinde madde sayısının en az beş katı kadar (Büyüköztürk, 2010) katılımcıya ulaşılması beklendiğinden açımlayıcı faktör analizi için 400 öğrenciye ulaşmak amaçlanmıştır.

Çalışma Grubu 2: Araştırmanın bu grubunu yine amaçlı örnekleme yoluyla seçilen 2011-2012 öğretim yılında Ahi Evran Üniversitesi'nde farklı bölümlere (Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Ziraat) devam eden 306 öğrenci oluşturmaktadır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçek formundan 11 madde atılmıştır. 60 maddeden oluşan yeni form madde sayısının beş katı kadar (Büyüköztürk, 2010) öğrenciye ulaşmak amaçlandığından 306 öğrenci üzerinde bu çalışma yapılmıştır. Bu öğrencilerden 169'u erkek (% 56), 133'ü kız'dır (%44) ve öğrencilerden dördü cinsiyetini belirtmemiştir. Bu öğrencilerden elde edilen veriler, ölçeğin doğrulayıcı faktör analizinde kullanılmıştır.

Çalışma Grubu 3: Ölçeğin test tekrar-test çalışmaları 2011-2012 bahar döneminde Ahi Evran Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda üçüncü sınıfa devam eden 35 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Bu öğrencilere üç hafta ara ile ölçek uygulanmıştır. İkinci uygulamaya sekiz öğrenci katılmadığından çalışma grubunda her iki uygulamaya da katılan 20 kız ve yedi erkek öğrenciden elde edilen verilerle analizler gerçekleştirilmiştir.

Ölçeğin Puanlanması

RDÖUF 60 madde ve yedi boyuttan oluşan likert tipi bir ölçektir. Beşli derecelendirmeli olan ölçek "her zaman= 5", "genellikle= 4", "bazen= 3", "nadiren=2" ve "hiçbir zaman=1" şeklinde yanıtlanmaktadır. Ölçekte tersine puanlanan herhangi bir madde bulunmamaktadır ve ölçeğin boyutları birbiri ile ilişkili olmadığından ölçek toplam puan vermemekte, her bir boyuttan alınan puanlar ayrı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, her bir boyuttan yüksek puan almak o boyuttaki risk düzeyinin daha yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Geçerlik Çalışmaları

RDÖUF Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizi çalışmasında ilk olarak verilerin faktör analizi için uygunluğu Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) Katsayısı ve

Barlett Küresellik Testi ile değerlendirilmiştir (Büyüköztürk, 2010). RDÖUF için KMO değeri .84 ve Barlett testinin (13801,1) önem düzeyi (p) .00 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değerlerle verilerin faktör analizi için uygun olduğu belirlenmiştir.

Faktör analizi başlangıcında ölçeğin Antisozyal davranışlar (AS), sigara kullanımı (SK), alkol kullanımı (AK), intihar eğilimi (İE), beslenme alışkanlıkları (BA), okul terki (OT) ve madde kullanımı (MA) olmak üzere yedi boyuttan oluştuğu öngörülmüş ve yapılan faktör analizi sonucunda da özdeğeri 1'den büyük yedi faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğin yedi faktörden oluştuğu yamaç-birikinti grafiğinde de görülmüştür. Bu faktörlerin açıkladıkları varyans sırasıyla % 21.1, % 8.8 % 5,9% 5.6,% 4.4, %2.6, %2.2 ve % 1.6 olarak elde edilmiştir. Bu faktörlerin her bir maddede açıkladıkları toplam ortak varyans (communality) yaklaşık % 21 - % 52 arasında değişmektedir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans ise % 52.38'dir. Faktör sayısı artıkça açıklanan varyansın artması beklenmekle birlikte sosyal bilimlerde açıklanan varyansın %40- %60 arasında olması kabul edilmektedir (Scherer, Wiebe, Luther ve Adams, 1988; aktaran, Tavşanlı, 2005). Bu bağlamda ölçeğin açıklanan varyansının yeterli düzeyde olduğu ifade edilebilir.

Yapılan faktör analizinde 25, 44, 51, 53, 55, 58 ve 60. maddelerin faktör yükü .30'dan düşük olarak bulunmuştur: Madde faktör yük değerinin .30'un üstünde olması görüşünden (Büyüköztürk, 2010) hareketle bu maddeler çıkarılmıştır. Ayrıca her iki faktörde aldıkları yük değerleri arasındaki 10'dan küçük olan (Büyüköztürk, 2010) 13, 22, 54 ve 61. maddeler nihai analize dahil edilmemiştir. Faktörler arasında ilişki olmadığı öngörüldüğünden yapılan varimax eksen döndürme tekniği sonucunda bu maddeler çıkarıldıktan sonra diğer maddelerin aldıkları faktör yükleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu Madde Faktör Yükleri

MADDELER	FAKTÖRLER						
	AS	AK	SK	İE	BA	OT	MK
1 Ağız kavgası yaptığım olur.	.43						
2 Küfürlü konuştuğum olur.	.54						
3 Başkalarına ait eşyalarını izinsiz olarak aldığım olur.	.48						
4 Eğlence olsun diye arkadaşlarımla canını acıtmaktan hoşlanırım.	.62						
5 Hakkımı kavgaya ederek savunurum.	.46						
6 Biriyle tartıştımda ağzıma geleni söylerim.	.60						
7 Arkadaşlarıma kafeteryadan zorla bir şeyler ısmarlatırım.	.52						
8 İnsanların kusurlarını yüzlerine vurmaktan çekinmem.	.59						
9 Etrafımdakilere verdiğim zararı umursamam.	.46						
10 İnsanları sinirlendirmek hoşuma gider.	.48						
11 Alkol kullandığımda rahatladığımı hissederim.		.83					
12 Cesaretimi toplamak için alkol aldığım olur.		.76					
13 Eğlence mekânlarına gidip alkol alırım.		.75					
14 Bir kutlamada alkol almadan eğlenmeyeceğimi düşünürüm.		.58					
15 Çevremdeki kişiler onaylamasa da alkol kullanmaktan çekinmem.		.77					
16 Alkol almak için para bulurum.		.72					
17 Alkol teklif edildiğinde hayır diyemem.		.78					
18 Arkadaşlarıma uymak için alkol kullanırım.		.72					
19 Kontrolümü kaybedecek kadar alkol aldığım olur.		.59					
20 Sigara kullanıyorum.			.90				
21 Yakın arkadaşlarımla bir kısmı sigara içer.			.45				
22 Sigara içmek istediğimde kendime engel olamam.			.82				
23 Sigara almak için param vardır.			.74				
24 Bir sorunla karşılaştığımda hemen sigara içmek isterim.			.85				
25 Nargile içmekten keyif alırım.			.64				

26	Evde/yurtta sigara içebilirim.	.85	
27	Canım sıkıldığında sigara içerek rahatlarım.	.89	
28	Kendimi değersiz hissederim.	.53	
29	Kendime güvenim yoktur.	.64	
30	Sabahları mutsuz bir şekilde uyanırım.	.57	
31	Sorunlarım karşısında kendimi çaresiz hissederim.	.73	
32	Yaptığım hiçbir şeyden keyif almam.	.70	
33	Kendimi yalnız hissederim.	.68	
34	Hayattan bıkmış durumdayım.	.47	
35	Karamsar biri olduğumu düşünürüm.	.70	
36	Geleceğe ilişkin hedeflerimi gerçekleştiremeyeceğimi düşünüyorum.	.60	
37	Hayatın bana vereceği hiçbir şey olmadığını düşünürüm.	.70	
38	Beni hayatta tutmaya yetecek değerlere sahip değilim.	.63	
39	Kendimi bu dünyaya ait hissetmediğim olur.	.60	
40	Satın aldığım yiyeceklerin sağlıklı olmalarından çok lezzetli olmalarına önem veririm.	.53	
41	Gazlı içecekleri severim.	.56	
42	Fast-food yiyecekler tüketmeyi tercih ederim.	.74	
43	Abur cubur yemekten hoşlanırım.	.75	
44	Çoğunlukla ev dışında yemek yerim.	.64	
45	Yediklerimin bende oluşturabileceği sağlık sorunlarını önemsemem.	.59	
46	Sağlıklı beslenme konusunda yeterli bilgiye sahip değilim.	.34	
47	Yediklerimin besin ve sağlık değerlerini dikkate almam.	.56	
48	Okulu bırakıp biran önce evlenmek istediğim olur.	.39	
49	Arkadaşlarımla birçoğu yükseköğretime devam etmezler.	.43	
50	Okuldan ayrılıp bir an önce bir işte çalışmaya başlamak istediğim olur.	.65	
51	İyi bir iş bulduğumda okulu bırakmaktan çekinmem.	.63	
52	Esrar ya da benzeri bir maddeyi kullanırım.	.69	
53	Rahatlamak için bağımlılık yapıcı maddeleri kullanırım.	.81	
54	Bugüne kadar bağımlılık yapan maddeleri kullandığım olur.	.71	
55	Yakın arkadaşlarımla arasında uyuşturucu madde kullananlar var.	.62	
56	Uyuşturucu maddeler kullanılan ortamlara rahatlıkla girerim.	.73	
57	Yaşadığım olumsuzlukları unutmak için madde kullandığım olur.	.83	
58	Sadece heyecan yaşamak için uyuşturucu madde kullanırım.	.62	
59	Arkadaş grubum madde kullanmama karşı çıkmaz.	.56	
60	Merakımı gidermek için uyuşturucu madde kullandığım olur.	.78	

AS: Antisozyal davranışlar AK: Alkol kullanımı SK: Sigara kullanımı İE: İntihar eğilimi
 BA: Beslenme alışkanlıkları OT: Okul terki MK: Madde kullanımı

Tablo 1’de görüldüğü gibi birinci faktör olan AS’de madde faktör yükleri .43 -.62 arasında; ikinci faktör AK’ de madde faktör yükleri .59-.83; üçüncü faktör olan SK’de madde faktör yükleri .45-.90; dördüncü faktör olan İE’de faktör yükleri .47-.73; beşinci faktör olan BA’da faktör yükleri .34- .75; altıncı faktör olan OT’de faktör yükleri .39 -.65 ve yedinci faktör olan MK’de maddelerin faktör yükleri .56- .83 arasında değişmektedir. Alan yazında maddenin faktör yük değeri için belirlenen değerinin kaç olması gerektiğine ilişkin farklı görüşler bulunmakla birlikte bu değer en az .32 ve daha üzeri olması gerektiği belirtilmektedir (Tabachnick ve Fidell,2007) ve bu görüş yaygın kabul görmektedir. Bununla birlikte faktör yük değerinin belirlenmesinde örneklem büyüklüğünün önemli olduğu belirtilmekte, Kim-Yin (2004) faktör yükü .40 olan bir madde için örneklem büyüklüğünün en az 200 olması gerektiğini belirtmektedir (aktaran, Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Açımlayıcı faktör analizinin 311 kişilik bir grup üzerinde yapıldığı ve

en düşük faktör yükünün .39 olduğu düşünüldüğünde çalışmadan elde edilen faktör yük değerlerinin yeterli düzeyde olduğu görülmektedir.

RDÖUF Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda oluşan yedi faktörün yapısal geçerliliğini sınamak amacıyla Lisrel. 8.80 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır; ancak ölçekte yer alan madde sayısı fazla olduğundan model şekil olarak sunulamamış, analiz sonucunda elde edilen değerler açıklanmıştır. Yapılan birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucunda antisosyal davranışlar alt boyutunda madde faktör yüklerinin (λ) .43 – .69; alkol kullanımı alt ölçeğinde madde faktör yükleri (λ) .60 – .88; sigara kullanımı alt ölçeğinin madde faktör yükleri (λ) .47 – .91; intihar eğilimi alt ölçeğinde madde faktör yükleri (λ) .55 – .81; beslenme alışkanlıkları alt ölçeğinde madde faktör yükleri (λ) .37 – .76; okul terki alt ölçeğinde madde faktör yükleri (λ) .40 – .74 ve son boyut olan madde kullanımında (λ) .57 – .89 aralığında değişmektedir. Kline (2010) .30 civarındaki standartlaştırılmış ağırlıkların orta; .50 ve üzerindeki ağırlıkların ise büyük etki büyüklüklerini yansıttığını belirtmektedir. Bu bağlamda doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen madde faktör yüklerinin büyük etki büyüklüklerini yansıttığı ifade edilebilir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum katsayıları ise Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. RDÖUF’nun Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına Göre Model Uyum Göstergeleri

Uyum İndeksleri	Model Değeri
χ^2/sd	2.76
RMSEA	.076
NNFI	.91
CFI	.91
IFI	.91
RMR	.06

Tablo 2’de verilen uyum indeksleri dikkate alındığında RMSEA değerinin Jöreskog ve Sörbom (1993) tarafından $\leq .08$ iyi uyum değerine; NNFI’nın $\geq .90$ düzeyinde olduğunda iyi uyuma; CFI $\geq .90$ iyi uyuma; IFI $\geq .90$ (Sümer, 2000; Tabacnick ve Fidell, 2007); RMR $\leq .08$ iyi uyuma (Brown, 2006; Hu ve Bentler, 1999) işaret ettiğinden modelin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir (aktaran, Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Ayrıca Kline (2010) χ^2/sd ’nin ≤ 3 düzeyinde kabul edilebilir olduğunu ifade etmektedir. Tablo 2’de görüldüğü yapılan analiz sonucunda elde edilen bu değer ≤ 3 ’ten küçük olduğundan modelin uyum gösterdiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla modele ilişkin uyum katsayılarının yeterli düzeyde olduğu ifade edilebilir.

Güvenirlik Çalışmaları

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen 60 maddelik formda yer alan maddelere ilişkin olarak ilk çalışma grubunda hesaplanan en yaygın olarak kullanılan güvenilirlik hesaplamalarından biri olan iç tutarlılık Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları herbir alt boyut için AS .78; AK .90; SK .93; İE .89; BA.83; OT .68; MK .90 olarak hesaplanmıştır. Yine ikinci çalışma grubunda ölçeğin iç tutarlılık Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları alt

boyutlar için ayrı olarak hesaplanmıştır. Buna göre, AS .82; AK .92; SK .93; İE .91; BA.81; OT .64; MK .90 değerleri elde edilmiştir. Kline (2010) güvenilirlik katsayılarına ilişkin olarak yaptığı açıklamalarda .90 üstündeki değerlerin “mükemmel”, .80 civarındaki değerlerin “çok iyi” ve .70 civarındaki değerlerin ise yeterli olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda AK, SK; MK ve İE boyutlarında ölçeğin güvenilirlik düzeyinin oldukça yüksek, AS ve BA boyutlarında ise yüksek; ancak OT boyutunda orta düzeyde olduğu ifade edilebilir. OT boyutunun güvenilirlik katsayısının diğer boyutlardan daha düşük olması bu boyutta yer alan madde sayısının daha az olması ile açıklanabilir.

Bunun yanı sıra ölçeğin test tekrar test güvenilirliği hesaplanmıştır. Buna göre alt boyutlar için elde edilen Pearson korelasyon (r) katsayıları sırasıyla, AS=. 95, AK=. 98, SK=. 98, İE=. 74, BA= .80 , OT= .94 ve MK= .97 olarak bulunmuştur. Bu değerlerden yola çıkarak ölçeğin test tekrar test güvenilirliğinin oldukça yüksek düzeyde olduğu ifade edilebilir.

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin riskli davranışlarını ölçmek amacıyla Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu geliştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Güvenirliğini belirlemek için ise; Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ile test – tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Problem Davranış Kuramının riskli davranışlara ilişkin açıklamaları ve lise öğrencileri için geliştirilen “riskli davranışlar ölçeği” temel alınarak geliştirilen ölçek; antisosyal davranışlar, sigara kullanımı, alkol kullanımı, madde kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terki boyutlarından oluşmaktadır.

Yapılan açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda ölçeğin başta ön görülen yedi boyutluk yapıyı destekler nitelikte olduğu istatistiksel olarak da ortaya konulmuştur. Ayrıca bu analizler sonucunda ölçeğin yapı geçerliliğine ilişkin yeterli düzeyde kanıtlar sağlanmıştır.

Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayısına ve test–tekrar test güvenilirliğine bakılmıştır. Yapılan bu analizlerde elde edilen katsayılar okul terki boyutu dışında .78 ile .98 arasında değişmiştir ve literatüre bakıldığında güvenilirlik katsayısının ne kadar olması gerektiğinin nasıl kullanılacağına bağlı olduğu bununla birlikte, yordama ve yapı geçerliği çalışmalarında .70 düzeyinde güvenilirliğe sahip olan araçların kullanılmasının uygun olduğu belirtilmektedir (Nunnally ve Berstein, 1994). Bu bağlamda ölçek için yapılan farklı güvenilirlik çalışmaları sonuçlarına dayanarak, ölçeğin hatalardan arınık ve tutarlı olarak ölçüm yaptığı söylenebilir. Okul terki boyutunda ise elde edilen en düşük güvenilirlik katsayısı .64’tür. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının 1’e yaklaştıkça güvenilirliği arttığı düşünüldüğünde bu alt boyutunda orta düzeyde hatalardan arınık ve tutarlı ölçüm yaptığı ifade edilebilir.

Sonuç olarak RDÖUF, AS; SK; AK; İE; BA; OT ve MK olmak üzere yedi boyutta üniversite öğrencilerinin yaşamlarını ve gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen risk alanlarını ölçen geçerli ve güvenilir bir araçtır. Riskli davranışlar konusunda yapılan çalışmaların sıklıkla ortaöğretim öğrencilerine yönelik olduğu düşünüldüğünde, üniversite öğrencilerinin bu tür davranışlarının ölçülmesine yönelik olarak geliştirilen bu aracın özellikle üniversitelerin psikolojik danışma merkezinde çalışan uzmanların yapacakları çalışmalarda yararlı olacağı, risk alanlarını değerlendirmelerinde bireysel ve grupla kullanılabileceği ifade edilebilir. Ölçek, riskli davranışlar ya da alt boyutları konusunda yapılacak olan farklı araştırmalarda kullanılabilir.

Bunun yanı sıra ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yöntemlerine başvurulmuştur. Farklı geçerlik yöntemleri kullanılarak ölçeğin geçerliğine ilişkin sağlanan kanıtlar artırılabilir. Buna paralel olarak ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında yordama geçerliğinin yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çamur, D., Üner, S., Çilingiroğlu, N., & Özcebe, H. (2007). Bir üniversitenin bazı fakülte ve yüksek okullarında okuyan gençlerde bazı risk alma davranışları. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(3), 32-38.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.
- Dabak, Ş., Suenter, A. T., Canbaz, S., & Pekşen, Y. (2010). Risky behavior prevalence among ondokuz mayis university students. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 30(3), 838-846.
- Dryfoos, J. G. (1990). *Adolescents at risk: Prevalence and prevention*. Oxford University Press.
- Donovan, J. E., Jessor, R., & Costa, F. M. (1991). Adolescent health behavior and conventionality unconventionality: An extension of problem-behavior therapy. *Health Psychology*, 10(1), 52.
- Evren, H., Tokuç, B., & Ekuklu, G. (2011). Trakya üniversitesi öğrencilerinde şiddet davranışları ve algılanan sağlık ilişkisi. *Balkan Medical Journal*, 28(4).
- Gençtanırım, D. (2004). Ergenlerde intihar olasılığının yordanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Gençtanırım-Kuru (2010). Ergenlerde riskli davranışların yordanması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Jessor, R., & Jessor, S.L. Problem behavior and psycho-social development: A longitudinal study of youth. New York: Academy Press. 1997.
- Jessor, R. Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of adolescent Health*. 12. 1991: 597-605.
- Jessor, R. (Ed). (1998). *New perspectives on adolescence risk behavior*. New York: Cambridge Press.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Chicago: Scientific Software International.
- McWhirter, J.J, McWhirter, B.T, McWhirter, E.H. ve McWhirter, R.J. (2004). *At risk youth. a comprehensive response*. Third Edition. Thomson Brooks/Cole.
- Nunnally, J. C. Bernstein. IH (1994). *Psychometric theory*. (Third edition). New York: McGraw-Hill.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). New York: Guilford Press
- Özcebe, H., Doğan, B. G., İnal, E., Haznedaroğlu, D., & Bertan, M. (2013). Üniversite öğrencilerinin sigara içme davranışları ve ilişkili sosyodemografik özellikleri. *Türk Toraks Dergisi*. DOI: 10.5152/ttd.2013.29
- Santrock, J. W. (2011). Yaşam boyu gelişim (Çeviren: Galip Yüksel (ed.))(3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*. 3 (6): 49-74.
- Şimşek, Z., Koruk, İ., & Altındağ, A. (2007). Harran üniversitesi tıp fakültesi ve fen-edebiyat fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin riskli sağlık davranışları. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(3), 19-24.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Boston: Pearson, Allyn & Bacon.
- Tanrıkulu, A. Ç., Çarman, K. B., Palancı, Y., Çetin, D., & Karaca, M. (2009). Kars il merkezinde çeşitli Üniversite öğrencileri arasında sigara kullanım sıklığı ve risk faktörleri. *Türk Toraks Dergisi/Turkish Thoracic Journal*, 10(3).
- Tavşanlı, E. (2005). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayınları.
- YOK (2014). Öğrenci istatistikleri. Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi. 01.04.2014 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden erişildi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In this study, it is aimed to develop a five point likert type scale with the seven dimensions of risk behaviors. These risk behaviors are; antisocial behaviors (AB), alcohol use (AU), smoking (S), substance use (SU), suicidal tendency (ST), eating habits (EH) and school dropout (SD). The scale is based on Problem Behavior Theory (Jessor and Jessor, 1977)

which is widely accepted and presents a psychosocial point of view in terms of defining risk behaviors.

Method

There are 3 samples in this study. First sample is the group consists of 400 students from different departments of Ahi Evran University and chosen by purposeful sampling. Second group of the study is chosen by purposeful sampling and consists of 306 students from different departments of Ahi Evran University in 2011-2012 academic year. Sample third is the group consists of 35 third grade students in Psychological Counseling and Guidance Department in Ahi Evran University in spring term of 2011-2012. In the process of writing the items of scale, "Risk Behavior Scale (RBS)" developed by Gençtanırım- Kuru (2010) was used. Items of RBS, which consists of six dimensions as; antisocial behaviors, alcohol use, smoking, suicidal tendency, eating habits and school dropout and which was developed by grounding on Problem Behavior Theory (Jessor and Jessor, 1977), were revised. Also, items for substance use dimension were added and a new scale form was prepared by taking the developmental characteristics of students into consideration. This form, consisting of 105 items, was presented to four professionals in field of Psychological Counseling and Guidance and two professionals in Assessment and Evaluation field for their opinions. Items, which was found as appropriate by 90% of the professionals (Büyüköztürk, 2010), was added into the scale without change, changes were made on the items based on the suggestions of the experts and the items which were found as inappropriate by experts were removed from the scale. After consulting expert opinions' content validity, a scale form, consisting of 71 items was prepared and applied to 60 students. By means of this application, the comprehensibility of the scale items was tested for the target group. Then, on confirming that there is no problem in understanding the items, this form was applied to 311 voluntary university students after giving them some information about the aim of the study.

Results

Data, obtained from students, was computerized and explanatory factor analysis of the scale was carried out. Analyses were made by SPSS. After explanatory factor analysis, confirmatory factor analysis was performed for scale with 60 items, by Lisrel Program with a sample group of 306 students. Then test-retest reliability of the scale was determined with an application, done with a group of 35 students at three weeks intervals. In explanatory factor analysis, which was performed to determine the construct validity of the scale, first, suitability of the data for factor analysis was evaluated with Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Factor and Bartlett's test of sphericity (Büyüköztürk, 2010). KMO value was found as .84 and significance level (p) of Bartlett's test was found as .00. By means of these values obtained, data was determined as suitable for factor analysis. In the beginning of the factor analysis, it was foreseen that the scale consists of seven dimensions as antisocial behaviors, alcohol use, smoking, substance use, suicidal tendency, eating habits and school dropout. As a result of the factor analysis, a construct with seven factor whose eigen value is bigger than 1, was found. The variance, these factors indicate, was found respectively as; 21.1%, 8.8 %, 5.9 %, 5.6 %, 4.4%, 2.6%, 2.2% and 1.6%. The total communality, factors indicated for each item changes approximately between 21% and 52%. The total variance, the scale indicates is 52.38%. As a result of the confirmatory factor analysis, item factor loadings changes in antisocial behavior subscale between (λ) .43 – .69; in alcohol use subscale item factor loadings are changes between (λ) .60 – .88; in smoking subscale item factor loadings in between (λ) .47 – .91; in suicidal tendency subscale item factor loadings between (λ) .55 – .81; in eating habits subscale item factor loadings between (λ) .37 – .76; school dropout

subscale form item factor loadings λ between .40 – .74 and in substance use subscale item factor between λ .57 – .89. Kline (2010) states that standardized loads of about .30 reflects medium effect size and loads of .50 and more, reflects big effect sizes. In this context, it can be said that item factor loads obtained by confirmatory factor analysis reflects big effect sizes. Fit indexes of the model were found as RMSEA .076; NNFI .91; CFI .91; IFI .91; RMR .06. Within the scope of the reliability of the scale, Cronbach Alpha internal consistency coefficient and test-retest reliability were examined. Coefficients obtained from these analyses changed between .78 and .98 except from school dropout dimension. In literature, it is stated that the how much of coefficient reliability of the scale should be, depends on how it will be used, by the way it is suitable to use tools that have .70 level of reliability in regression and construct validity studies.

Conclusion

In conclusion, RBSUF is a reliable and valid instrument, measuring risk fields that affects the life and developments of university students adversely, in seven dimensions AB, S, AU, ST, EH, SD, SU. When it is considered that studies on risk behaviors are often conducted on high school students, it can be said that this tool, developed for measuring such behaviors of university students, can be useful for experts working in Psychological Counseling Centers of universities and can be used individually or in groups in evaluating risk fields. This scale can be used in different studies on risk behaviors or their subdimensions.